

ЩО МЕНЕ ОТОЧУЄ?

I. Ранкова зустріч «Що ти побачив дорогою до школи?»

1. Робота в парах «Що я побачив дорогою до школи?»

- Запропонуйте учням поділитися враженнями про те, що цікавого вони побачили дорогою до школи.
- Після виконання завдання запитайте в учнів:
– Чий співрозмовник побачив щось цікаве дорогою до школи?

Зробіть висновок про те, що світ навколо нас дуже цікавий, тому його потрібно досліджувати. І цьому будуть присвячені наші заняття, а всі учні стануть справжніми дослідниками світу, що нас оточує.

Перша ознака дослідника – спостерігати і ставити запитання. Тому наступне наше завдання буде присвячене саме цьому.

2. Гра «Скринька невідкритих таємниць»

Заздалегідь підготуйте скриньку, у якій зберігатимуться «дослідницькі» запитання.

- Скажіть учням про таке:

Ідучи до школи, ви бачите навколишній світ, можливо, у вас виникають запитання, пов'язані з тим, що ви бачите. А спробуйте самостійно поставити таке запитання, яке вас цікавить (намалюй, розкажи і поклади у скриньку).

- Заохотьте учнів до того, щоб вони не боялися ставити запитання. (Пам'ятайте, що найдурніше запитання те, яке ви ніколи не поставили).
- Дайте кілька прикладів, якщо діти почуватимуться розгубленими.

Наприклад:

- Чому пташки літають?
- Чому вранці в погожий день на траві випадає роса?
- Чому з'являється веселка?

Обов'язково наголосіть, що відповіді на всі запитання ми намагатимемося знайти разом.

II. Дослідження: що означає слово «довкілля»

- Запропонуйте учням розшифрувати таємне слово, без якого сьогодні на заняттях нам ніяк не обійтися. Це слово означатиме «те, що довкола нас», «світ, що довкола нас».

Промовляючи цей вираз, намалюйте на дошці схематично людину й обведіть її колом (можна скористатися цим малюнком):

- Запитайте, вставив пробіли чи діти знають це слово. Якщо ні, спробуйте побавитися в мовну загадку.
- Скажіть, що це слово має аж 8 букв і ми мусимо їх відгадати. Слово починається на «Д» (це перша буква) і закінчується на «Я» (це восьма буква).

Д _ _ _ _ _ Я

1. Друга буква цього слова схожа на коло/ обруч (О). (Якщо діти відгадали букву, впишіть її замість рисочки у слово.)
2. Передостанні букви цього слова схожі на дашок будиночка, якщо писати друкованими літерами (Л).
3. У цьому слові є літера, схожа на паличку (І).
4. У цьому слові є буква, схожа на половину літери Ж/ або з якої починається слово «Котик».
5. У цьому слові є така сама літера, з якої починається ім'я дівчинки, що сидить за першою партою (Валя).

2

Запитайте у дітей:

- Чи знаєте ви, що означає слово довкілля?
- Від якого слова походить назва довкілля?

- Запропонуйте учням замінити це слово іншим словом, яке означає те саме (світ / навколишній світ / оточення / середовище). Якщо дітям це завдання вийдеться не під силу, дайте підказку.

III. Розпізнавання природних і рукотворних тіл. Слухання вірша «Гімн довкіллю» (Є. Кукуяшна, О. Смага). Лічба

1. Слухання вірша «Гімн довкіллю» (Є. Кукуяшна, О. Смага).

- Запропонуйте учням послухати уважно вірш «Гімн довкіллю» й описати настрої вірша.

Гімн довкіллю

Це Сонце і Місяць, і блискавка, й грім.
І кулі, що з неба привіти шлють всім.
Це вітер веселий, що з травами грає.
Ранкова зоря, що в небі засяє.
Струмочок маленький, що швидко біжить.
Це батько і ненька – без них не прожить.
Земля, де ти ходиш, вода, що ти п'єш.
Будинок рідненький, в якому живеш.
І друзі, і школа, і все, що довкола.
Що любиш, шануєш, завжди бережеш,
Словом єдиним – ДОВКІЛЛЯМ назвеш !
Воно дасть тобі силу, насагу, дозвілля.
Бо сам ти також частина довкілля.

3

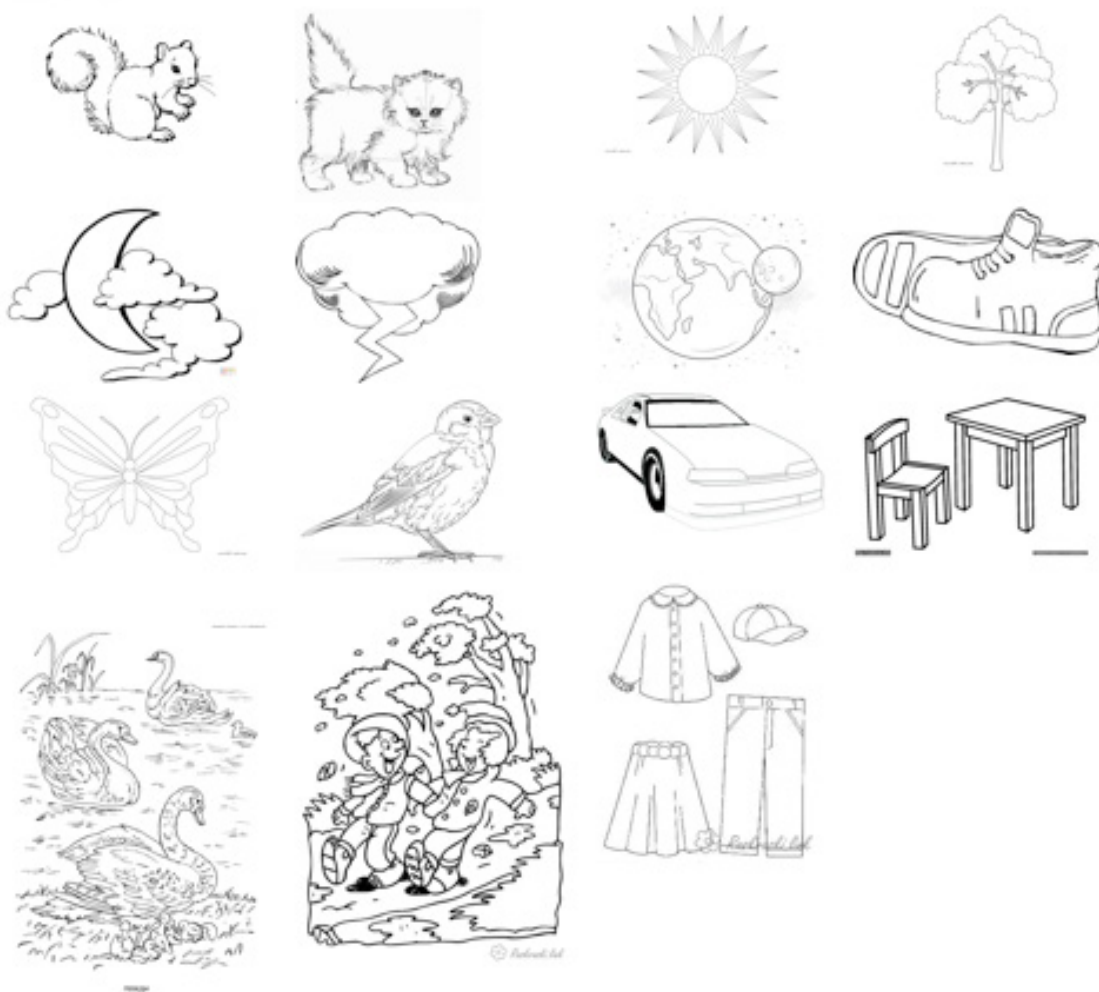
2. Робота в групах. Розпізнавання природних і рукотворних тіл.

- Роздайте дітям малюнки і попросіть знайти ті, про які згадувалось у вірші.
- Розкладіть малюнки у 3 конверти: у перший – предмети живої природи, у другий – неживої природи, у третій – предмети, створені людиною.

Запитайте в учнів:

- Скільки малюнків у кожному конверті?
- У якої групи малюнків більше/менше і на скільки?
- Які групи одержали рівну кількість предметів?

Предмети живої природи		Предмети не живої природи	Рукотворні предмети
люди	народжуються	Сонце	будівлі меблі
рослини	дихають	вода	одяг взуття
тварини	живляться	повітря	транспорт
комахи	ростуть	Земля	побутова техніка
	розмножуються		
	вмирають		

Додаток 1

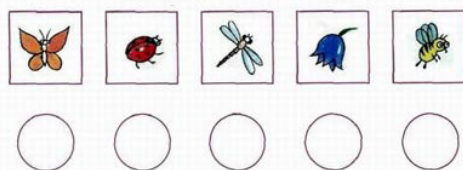
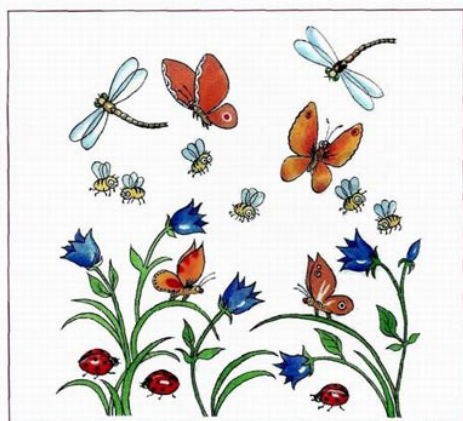
3. Вправа (розпізнавання природних і рукотворних тіл)

- Об'єднайте дітей у 3 групи :
 - ✓ **1-ша група** має плеснути в долоні, коли називатимуть предмети живої природи;
 - ✓ **2-га група** має плеснути в долоні, коли називатимуть предмети неживої природи;
 - ✓ **3-я група** має плеснути в долоні, коли називатимуть рукотворні предмети.
- Чітко і повільно перелічуйте назви об'єктів довкілля (сонце, квітка, комп'ютер, білочка, місяць, книжка, камінь, «яйко-сподівайко» (кіндер-сюрприз) тощо), щоб діти не лише встигли зреагувати, а й посміятися, якщо це буде жартівливе слово).

4. Гра «Квітова галявина» (для групової чи парної роботи)

Додаток 2

Завдання:

- Полічіть комах, запишіть кількість у віконечках.
- Яких комах більше?
- Чи кожна комашка відшукає квітку?
- Скільки сонечок має долетіти, щоб їх стало стільки ж, як і метеликів?

5

IV. Слухання вірша В. Чуба «Що таке довкілля?» або казки В.О. Сухомлинського «Горобчик і вогонь». Знаходження слів на позначення живої і неживої природи

- Запропонуйте дітям послухати вірш /казку. Прочитайте його.
- Попросіть, щоб вони висловили свою думку про твір.
- Скажіть, що прочитаєте вірш ще раз, але тепер для того, щоб учні звернули увагу на те, чи у вірші будуть слова на позначення предметів живої чи неживої природи. Читаючи вірш, виділяйте голосом назви предметів.

Що таке довкілля?

Довкілля – це Місяць, і Сонце, веселка і грім,
І вітер, що хмари приносить.
Земля, на якій твій збудований дім,
Зірки в синім небі і роси.
Туман у дібровах, пташині пісні
У долах духмяного зілля.
Дитинства щасливого сонячні дні –
Усе це, мій друже, довкілля.

- Скажіть, що хто уважно слухав вірша, то зауважив, що у ньому було багато слів на позначення предметів неживої природи (до речі, скільки?) і тільки одне слово на позначення предмета живої природи. Яке це слово? (друг). Якщо треба, прочитайте вірш ще раз. Замість вірша для такого ж аналізу можна використати казку Василя Сухомлинського, подану нижче:

ГОРОБЧИК І ВОГОНЬ

Стара горобчиха дозволила нарешті своєму маленькому синочку вилетіти із гнізда. Зрадів Горобчик, вилетів, пурхає та все матір питає: „А це що? А то що таке?”. Пояснила йому мати, що таке земля, трава, дерева, кури, гуси, ставок. Та ось Горобчик побачив у небі величезну кулю й питає матір: „А це що?” „Це Сонце”, – каже Горобчиха, – „Воно світить і пече”. „А що таке Сонце?” – знову питає невгамовний Горобець. „Ну, навіщо тобі все це знати?” – буркотливо відповідає мудра Горобчиха. – „Це вогонь”. „А мені хочеться знати, що таке Вогонь”, – зацвірінчав Горобчик і полинув усе вгору і вгору – до Сонця. Линув, поки аж не обпалив тоненьке пір’я своїх крилець. Наполохався й повернувся додому. Мати чекала вже на нього ні жива, ні мертва. „Ну, тепер я знаю, що таке Вогонь”, – сказав Горобчик.

V. Рефлексія. Повернення до «скриньки невідкритих таємниць»

Запитайте в учнів:

- Чи пам’ятають вони про скриньку, яка з’явилася сьогодні вранці?
- Чи хтось знайшов відповідь на своє запитання?
- Якщо так, то на яке?
- Якщо ні, то попросіть когось із дітей наосліп витягувати запитання і спробуйте відповісти на них разом.
- Якщо якесь запитання виявилось надто складним, варто повернутися до нього наступної зустрічі.
- Частина запитань, які стосуються осені, можна відкласти на наступний тиждень, але при цьому обов’язково треба наголосити на цьому й доконечно слід записати ці запитання з авторством, бо через тиждень діти можуть не розшифрувати свого «підтографічного письма».

ЯКІ «ТАЄМНИЦІ» МАЄ ШКІЛЬНЕ ПОДВІР'Я?

I. Ранкова зустріч.

- Якщо погода сприяє, проведіть більшу частину цього дня на шкільному подвір'ї, якщо ні, то все одно доведеться помандрувати шкільним подвір'ям у пошуку таємниць.
- Попросіть, щоб учні стали в коло.
- Повідомте їх, що виявлення таємниці – справа детектива або дослідника; сьогодні учні перебуватимуть у ролі дослідників і шукатимуть таємниці на шкільному подвір'ї. Які можуть бути таємниці довкола школи? Принаймні одну пообіцяйте учням.
- Для створення позитивного настрою прочитайте віршик:

Поглянь довкола – скільки тут краси!

Чудові квіти, птахи і ліси,

Будинки, вулиці, звірята,

Собори, річки і малята.

Щоб з користю пройшло дозвілля,

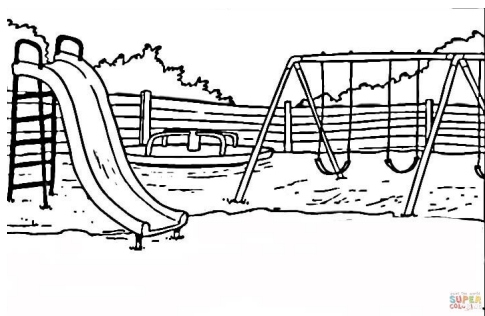
Ми будемо вивчати довкілля.

7

- Якщо погода не надто сприяє, попросіть дітей вмотивувати зручно для того, щоб розглянути малюнки, з'ясувати, чим вони відрізняються і розфарбувати той із них, на якому зображено природне довкілля.

Додаток 3

- Дайте дітям можливість не тільки розмалювати малюнок, а й висловитися з приводу того, чому вони обрали саме цей.

II. Дослідження рукотворних і природних тіл за допомогою органів чуття

1. Повідомте, що всі дослідники люблять не тільки спостерігати і ставити запитання, а й проводити експерименти. Тому запропонуйте провести кілька експериментів.

Проведення експерименту 1

Заплющте долонями очі.

- Чи бачите ви чудовий вазон (дерево), ніжне зелене листячко?
- Розплющте очі. А тепер?
- Що відбулося? Чому?
- Хто вам допоміг побачити красу довкілля?
- Чи складно жити людям, які втратили зір?

Спільно з дітьми зробіть висновок: очі – помічники, за допомогою яких ми бачимо навколишній світ. За допомогою очей можна спостерігати, розрізняти предмети, їх колір, форму. Бережіть очі – це чудовий дарунок природи.

А ще варто наголосити, що у світі багато людей, які не бачать, їм складно переходити дорогу, купувати щось у крамницях (якщо побачите таку людину, запропонуйте допомогу). Однак, попри труднощі, незрячі люди можуть жити щасливо, їм допомагають їхні друзі або собаки-провідники, такі люди теж можуть бути науковцями, навіть якщо не бачать.

8

Проведення експерименту 2

Затисніть долонями вуха. Тихо звучить музика (використовуємо телефон). Тепер опустіть руки. Чи бачите ви чудовий вазон (дерево), ніжне зелене листячко?

- Що відбулося? Чому?
- Як ви почувалися, коли нічого не було чути?

Спільно з дітьми зробіть висновок: вуха – помічники у житті, зокрема й для наших досліджень. За допомогою вух ми чуємо всі звуки, якими сповнений світ. Це і мова інших людей, і чудові звуки музики, шум вітру, дзюрчання струмка. Важко жити нечуючій людині. Бережіть вуха від пошкоджень і сильних звуків. Однак, попри глухоту, люди можуть себе реалізувати в житті. Наприклад, відомий композитор Людвіг ван Бетховен, втративши слух, і далі писав чудову музику. Нечуючі люди можуть порозумітися спеціальною мовою жестів.

Проведення експерименту 3

Заплющте очі долонями. (Учителька розпилює дезодорант). Розплющте очі.

- Що змінилося?
- Що ви відчули? Вам допомогли очі?
- Що відбулося? Чому?
- Для чого людині ніс?
- Чи всі запахи в докiллі приємні? Які запахи для вас приємні?
- Чи нюхають, перш ніж їсти, страву ваші домашні тваринки?

Спільно з дітьми зробіть висновок: ніс – помічник, який допомагає визначати різні запахи.

Розкажіть про неприємні запахи і потреби гігієни тіла.

Проведення експерименту 4

Скуштуйте шматочок лимона, а потім груші.

- Що змінилося?
- Що ви відчули?
- За допомогою чого розрізнили?
- Який помічник допоміг?

Висновок: язик – помічник, який допомагає відчувати смак і теж досліджувати світ. Поясніть, що не все можна досліджувати язиком. Наприклад, спробувавши на язик отруйні гриби та ягоди, можна померти.

Проведення експерименту 5

Заплющте очі. Серед предметів, які лежать у вас на парті (або на асфальті, якщо ви на вулиці), відшукайте олівець. Розплющте очі.

- Що ви відчули?
- Як ви шукали потрібний предмет?
- Який помічник вам допоміг?

Висновок: шкіра – помічник, за допомогою якого ми визначаємо, який предмет: твердий чи м'який, шорсткий чи гладкий, його форму, розмір, матеріал, із якого він виготовлений. Шкіра попереджає про небезпеку, подає сигнал, тому бережіть її від пошкоджень, опіків.

Спонукайте дітей до того, щоб вони зробили загальний висновок про те, що нам допомагатиме бути дослідником. Це органи чуття, які нам допомагають відчутти весняний аромат квітучих садків, бачити прекрасний світ, відчувати холод і спеку, розрізнити пісню соловейка і горобця.

Скільки їх? Що це?

2. Запропонуйте учням намалювати ці органи чуття, щоб нагадувати собі, яких помічників ми маємо (малювати можемо на аркуші паперу або на асфальті).

III. Слухання й обговорення оповідання «Хто з помічників найголовніший» (С. Собакар)

- Запропонуйте учням послухати вірш про «помічників» людини.
- Попередньо запитайте, про що, на їхню думку, йтиметься у творі?
- Обговоріть з учнями, який «помічник», на їхню думку, найважливіший і чому?
- Чи вдалося дітям дійти порозуміння ще до прочитання тексту?

ХТО З ПОМІЧНИКІВ НАЙГОЛОВНІШИЙ?

Одного разу між помічниками людини виникла суперечка. Кожен з них вважав себе найголовнішим. Вуха сказали: „Ми найголовніші, бо без нас людина нічого не почує. Вовк буде вити, а вона буде спокійно йти, і вовк наздожене її”. Очі сказали: „Людина обернеться, побачить вовка і втече. А якщо нас не буде, то вона хоч і почує вовка, та не буде бачити, куди їй втікати”. А язик і собі: „Без мене людина не зможе закричати і налякати вовка. Або покликати на допомогу. Загине людина разом з очима і вухами”. А руки і собі мовили: „Без мене людина не зможе боронитись. І всі загинуть без мене”. Задумались помічники та вирішили, що всі вони необхідні людині. Всі вони бережуть людину, а людина береже їх, і так разом вони живуть.

10

IV. Екскурсія на шкільне подвір'я

1. Виведіть дітей на подвір'я школи й коротко обговоріть правила безпечної поведінки в довкіллі та мету мандрівки.

Яких правил безпечної поведінки слід дотримуватися під час екскурсії?

Що треба робити, щоб не завдати шкоди природі? (Не ламати гілки, не рвати рослини, не ловити тварин).

2. Повідомте тему і мету екскурсії:

На сьогоднішній екскурсії ви будете спостерігати і вчитися розрізняти живу і неживу природу, а також те, що створене людиною.

3. Порозмовляйте з учнями про живу і неживу природу:

- Ви вже вмієте розрізняти живу та неживу природу, а також те, що створене людиною.
- Пригадайте відмінності між живими організмами і тілами неживої природи.
- Наведіть приклади.

- Де знаходиться Сонце на небі восени?
- Чи є на небі хмари?
- Який вигляд вони мають?
- Чи дме вітер?

4. Робота в групах

Варіант 1

- Дайте завдання: дослідити за допомогою органів чуття, які рукотворні і природні тіла є на шкільному подвір'ї. Діти об'єднуються у групи відповідно до вподобань:
 - ✓ **1-група** – дослідіть, що росте на шкільному подвір'ї.
 - ✓ **2-група** – дослідіть, хто живе на шкільному подвір'ї.
 - ✓ **3-група** – дослідіть, які звуки характерні для шкільного подвір'я.
 - ✓ **4-група** – дослідіть фарби шкільного подвір'я.

11

5. **Обов'язково зазначте**, щоб кожна група знайшла і розповіла, яку «таємницю» приховує шкільне подвір'я. Не забудьте організувати презентацію роботи груп (відповідно до окреслених завдань).
6. **Окрім «нафантазованих» таємниць**, цікаво було б, щоби вчителька заздалегідь підготувала несподівану «таємницю» на шкільному подвір'ї, наприклад, звернула увагу дітей на особливе (рідкісне) дерево чи розповіла історію дитячого майданчика/ лавочки/ історичної будівлі. Можна зробити фотографію закутка шкільного подвір'я з несподіваного ракурсу, видрукувати її для всіх груп і попросити учнів знайти цей ракурс.
7. **Попросіть**, щоб діти, стоячи разом у колі, роззирнулися і знайшли відомі геометричні фігури на предметах навколишнього середовища (квадрати, трикутники, прямокутники).
8. **Зробіть короткий підсумок** мандрівки на свіжому повітрі (див. запитання у Варіанті 2) цього виду діяльності.

Під час екскурсії шкільним подвір'ям можна побавитися у **гру «Сорока-ворона»**.

гра «Сорока-ворона».

- Попросіть учнів перетворитися у «сороки-ворони», які знані зі свого «збиральництва». Нехай кожна група окреслить собі гніздо, і за сигналом вчительки пташки полетять, щоб за кілька хвилин принести предмети неживої природи. Після того, як усі злетілися у свої гнізда, попросіть, щоб «сороки-ворони» роззирнулися і принесли округлі камінці, потім продовгуваті; малі / великі тощо.
- Попросіть, щоб учня полічили всі свої здобутки у гнізді.
- Попросіть, щоб учні окремо порахували предмети неживої природи, окремо предмети нерукотворні/ рукотворні.
- Попросіть скласти (у групах, або спільно) фантастичного звіра із знайдених предметів.
- Запитайте, якої форми тулуб, голова (діти люблять «обігрувати» знахідки, інакше попередня робота виявиться марною).
- Запитайте у дітей, чому ви не попросили їх принести предмети живої природи (шкода зривати квіти і листочки).
 - Яка група принесла найбільше/ найменше предметів?
 - На скільки?
 - Хто приніс однакову кількість?

12

Варіант 2

Можна, щоб учителька об'єднала учнів у групи довільним способом.

Групи отримують однакові завдання, але обирають для їх виконання різні ділянки на шкільному подвір'ї.

На виконання завдання відведіть учням 15 хвилин.

Завдання групам:

- Оберіть уподобаний вами куточок природи на окресленій ділянці.
- Знайдіть на цій території тіла живої і неживої природи.
- Представте результати вашої роботи іншим групам. Розкажіть, як ви визначили об'єкти живої і неживої природи (перерахуйте знайдені вашою групою об'єкти живої і неживої природи; назвіть ознаки, які допомогли вам визначити об'єкти живої природи).

Презентація роботи груп

Групи представляють результати своєї роботи:

- Скільки всього об'єктів **живої** природи вдалося спостерігати під час екскурсії?
- Скільки всього об'єктів **неживої** природи вдалося спостерігати під час екскурсії?
- Які об'єкти живої природи ви всі побачили?
- Назвіть об'єкти, створені людиною, які ви побачили під час екскурсії.

Рефлексія наприкінці екскурсії

- Що було для вас найцікавішим під час екскурсії?
- Наскільки легко чи складно вдалося вам упоратися із завданнями?
- Що нового ви дізналися про шкільне подвір'я?
- На якому дереві ви побачили плоди? (На каштані)
- Які рослини цвітуть восени? (Квіти)
- Назвіть об'єкти, створені людиною, які ви побачили під час екскурсії.
- Як поводить білочка восени?
- Розкажіть удома про екскурсію.

13

Під час цієї екскурсії можна побавитися у гру «Вороняче полювання»

Екологічна гра «Вороняче полювання»

Діти одержують аркуш паперу з малюнками природних об'єктів.

Пошуки цих об'єктів вимагають від дітей не лише уважності, а й творчого підходу.

Нижче подаємо перелік таких малюнків, хоча вчителька може сама внести в нього ті зображення предметів, які діти знайдуть на пришкольній ділянці.

«Мисливський перелік»

Пір'їнка.

Насіннячко рослини, принесене вітром.

Кленовий листок.

Колючка.

Щось кругле (зобразити значком і потім пояснити).

Щось пухнасте (зобразити значком і потім пояснити).

Щось гостре (зобразити значком і потім пояснити).

Щось красиве (зобразити значком і потім пояснити).

Щось, що може шуміти (зобразити значком і потім пояснити).

«Сонячна пастка». (Усе, що ловить сонячне тепло, — вода, камені, рослини, тварини).

Діти мають знайти об'єкти з цього переліку на обраних ділянках. Учителька просить дітей розподілити ці об'єкти за групами: жива і нежива природа.

V. Фіксування вражень від екскурсії за допомогою писаних/ друкованих літер, малюнків, символів, піктограм «Яку таємницю ти виявив на шкільному подвір'ї?»

14

- Запросіть дітей до класу.
- Попросіть записати свої враження від екскурсії на аркуші паперу за допомогою писаних/ друкованих літер, малюнків, символів, піктограм.
- Попросіть, щоб учні поклали ці «дослідницькі» аркуші у свої портфоліо.

VI. Рефлексія. Повернення до «скриньки невідкритих таємниць»

- Запитайте в учнів, чи пам'ятають вони про скриньку. Чи хтось знайшов відповідь на своє запитання. Якщо так, то на яке?
- Якщо ні, то поверніться до «найскладніших запитань, відкладених попереднього разу, і дайте на них відповіді.

ЯКІ РОСЛИНИ РОСТУТЬ НА ШКІЛЬНОМУ ПОДВІР'І?

I. Ранкова зустріч

- Привітайтеся з учнями і попросіть їх стати у коло.

Варіант 1

«Осінній букет»

- У класі букет осінніх квітів – чорнобривці, хризантеми, глідіолуси, айстри. Запропонуйте учням назвати знайому квітку в букеті.

- Яка квітка вам найбільше сподобалася?
- Чим саме? Дослідіть та опишіть її. Які пелюстки на дотик (колючі, гладенькі, шорсткі, теплі, холодні)? А листки?
- Чи має квітка запах?
- За допомогою якого органу чуття ви про це дізналися?
- Які органи чуття вам допомогли назвати її ознаки: колір квітів, висота стебла, форма, запах?
- Чи знаєте ви вірші чи пісні про ці квіти?

15

Варіант 2

- Запропонуйте побавитися у гру. Треба торкатися того, про що ви будете запитувати.

- Які «помічники» нам допоможуть побачити різнобарв'я осінніх кольорів? (діти торкаються очей)
- Який «помічник» допоможе нам відчутти аромат квітів? (діти торкаються носа)
- Який «помічник» допоможе почути журливе курління перелітних птахів?
- Який «помічник» нам допомагає формулювати наші думки?
- Який «помічник» допомагає нам бачити один одного?
- Який «помічник» допомагає нам відчувати тепло чи холод?

II. Дослідження «Які рослини ростуть на шкільному подвір'ї?». Дослідницька мандрівка

- Перед тим, як іти мандрувати, пригадайте, що треба бути обережними, не виходити за межі шкільного подвір'я, дбайливо ставитися до природи тощо.
- Розкажіть про рослини, які є на вашому подвір'ї, що вони бувають дикорослі і культурні. Покажіть їх.
- Запропонуйте виконати дітям такі завдання:

Поспостерігайте за рослинами на шкільному подвір'ї.

- Які з них низькорослі?
- Яка рослина найвища?
- Знайдіть улюблену рослину?
- Назбирайте найгарніші листочки, що ви знайшли на подвір'ї школи для створення гербарію («колекції»). Можна приглянутися до них за допомогою лупи

Завдання після екскурсії:

- Які рослини ви побачили?
- Які з них культурні, а які дикорослі?
- Які улюблені рослині ви знайшли на шкільному подвір'ї?
- Чим вони вас вразили? Розкажіть про неї / них сусіду по парті.
- Які органи чуття вам допомагали досліджувати?

16

III. Виготовлення гербарію з опалого листя тих дерев, що ростуть на нашому шкільному подвір'ї»**Варіант 1**

- З'ясуйте з дітьми, що таке гербарій.
- Повідомте, що це колекція засушених рослин, яку використовують дослідники для наукових цілей (напр., опису, який вигляд мають рослини, тощо).
- Скажіть, що знищувати рослин ми не маємо наміру, тому робитимемо гербарій з опалого листя.
- Скажіть, що в результаті нашої мандрівки постануть різні гербарії.

- Для цього треба з'ясувати кілька важливих деталей:

- Скільки листочків ви назбирали?
- З'ясуйте у парах, хто найбільше? На скільки?
- Відкладіть 5 найкращих (за кольором / формою).
- У парах обговоріть, із яких дерев ці листочки.
- Для кожного листочка знайдіть тло різного кольору – трикутник, квадрат, прямокутник (різних кольорів) тощо.
- Приклейте до аркуша паперу спочатку тло, а потім листочок. Для наступного листочка використайте інше тло й інший аркуш паперу.
- Розкажіть у парах, листочки яких дерев ви обрали (з допомогою вчительки) і які фігури.
- Підпишіть ваші листочки.

Варіант 2

- Запропонуйте учням створити аплікацію «Сова» за зразком.
- Повторіть з учнями назви геометричних фігур (коло, овал, квадрат, прямокутник), демонструючи їх. Ці знання знадобляться їм під час виконання завдання.
- Заздалегідь попросіть, щоб діти підготували один великий круглої форми листок і декілька маленьких різної форми, наприклад, липи, піона, ясеня, клена, горобини тощо, а також ножиці, клей, альбомний лист.

17

Завдання:

1. У центрі листка наклейте великий листок круглої форми, який буде основою для аплікації. З боків приклейте продовгуваті листочки-«крила».
2. Візьміть маленькі листочки з гострими кінчиками і приклейте їх угорі. Це вушка.
3. Приклейте маленьке листячко на місці очей.
4. Поріжте жовті або коричневі листочки на маленькі смужки і приклейте лапки внизу листочка-основи.
5. Візьміть жовтий листочок і виріжте дзьобик, приклейте між очима.
6. Із цього ж жовтого листя виріжте овали для очей сови. Фломастером намалюйте зіниці.

Запитайте в учнів про таке:

- Що ви знаєте про цього птаха?
- Чим він живиться?
- Який веде спосіб життя?
- Які звуки видають сови?
- Яку приносять користь людям, довкіллю?
- Чи живуть сови у твоїй місцевості?

IV. Дидактична гра «Упізнай рослину за вказаними ознаками»

Запитайте в учнів про таке:

- Які рослини зображені на малюнку?

- Культурні рослини позначте кружечком **зеленого** кольору, а дикорослі – **синього**.
- Діти співвідносять зображення й описи рослин з тими, які бачили під час екскурсії.

Запитайте в учнів про таке:

- Чи всі рослини однакові за висотою та будовою?
- Скільки карток одержали групи?
- Чи є серед цих зображень ті, що позначають предмети неживої природи?
- Чи знаєте ви ці рослини?

18

Додаток 4

Створення проблемної ситуації. Робота в групах

- Як розподілити подані тут рослини на три групи? (дерева, кущі, трав'янисті рослини)
- Дозвольте учням висловити власні припущення, хай навіть і помилкові.

Дерево – має один міцний дерев'янистий стовбур.

Кущ – має кілька тонших дерев'янистих стебел.

Трав'яниста рослина – має тонке, гнучке, соковите стебло

V. Перегляд та обговорення відеофільму «Квіти розпускаються»

<https://www.youtube.com/watch?v=VGwJ37lmJ0g>

19

Запитайте в учнів про таке:

- Чи знайома вам ця квітка?
- Як вона називається?
- Чи бачили ви її на шкільному подвір'ї?
- У кого ця квітка росте вдома?
- Яку з поданих фрагментів музики ви б порадили авторіві для озвучення цього фільму?

- Запропонуйте послухати учням кілька музичних фрагментів, зокрема й музику до пісні «Чорнобривців засіяла мати» чи саму пісню, можна у виконанні В. Козловського (<https://www.youtube.com/watch?v=KoXdxprF2dc>).

VI. Рефлексія. Чому чорнобривці?

- Запитайте в учнів, нехай вони висловлять свої припущення, чому на прощання ви обрали кліп із чорнобривцями?

КОЛЬОРИ ТА ЗВУКИ ДОВКІЛЛЯ. ЯКІ ВОНИ?

I. Ранкова зустріч «Кольори осені»

- Привітайтеся. Попросіть дітей стати в коло.
- Запропонуйте «ланцюжком» назвати свій улюблений колір.
- Назвіть колір (жовтий, червоний, помаранчевий /оранжевий) і попросіть учнів «ланцюжком» назвати той предмет, який пов'язаний із цим кольором.

Наприклад, скажіть:

Зелений.

Нехай учні назвуть предмети зеленого кольору: яблуко, листя, крокодил, машина, светрик тощо.

Жовтий – сонце, лимон і т. д.

Оранжевий - ...

Фіолетовий (скажіть, що це завдання важче і зробіть висновок, що деякі кольори трапляються у природі рідше).

20

II. Кольорове лото

- Приготуйте картки різного кольору. Попросіть учнів підійти на середину кола і взяти з купки карток чотири.
- Дайте учням завдання придумати предмет живої і неживої природи із таким кольором, який має картка.

Наприклад:

Учень показує червону картку і каже:

– *Червоний, як кров (і так описує 4 картки).*

- Наступна дитина, показуючи по одній свою картку і називаючи колір, пов'язує його із предметом.
- Підкажіть, якщо дитина розгубилася, але дайте кожному час на роздуми, особливо, якщо колір «важчий».
- Скажіть, що такі вирази, які ми вживали в колі, нам допоможуть збагатити наше мовлення, зробити його яскравішим і кольоровішим.

Адже одна справа сказати, що калина червона, і зовсім інше, яскравіше звучить вираз, що «калина червона, як кров».

- Запропонуйте учням розфарбувати їхнє мовлення. Попросіть докінчити речення.

*За вікном запахло осінню. Вона прийшла і листя стали жовті, мов...,
а на деяких деревах навіть оранжеві, як ...*

Ще учора листя було зелене, як ...

Лише ягоди калини червоніють, неначе

Небо частіше похмурніє, хоча сьогодні воно блакитно-чисте, неначе ..

На небі де-не-де біліють хмарки, мов ...

Осінь на порозі.

- Скажіть, що такі вирази називаються порівняннями і їх варто вживати для того, щоб наші співрозмовники краще уявляли те, що ми говоримо.

III. Гра «Як звучить довкілля»

- Зверніться до дітей із пропозицією послухати веселу дитячу пісеньку «Звуки природи». <https://www.youtube.com/watch?v=W97SvliACuA>

21

- Попросіть продовжити речення:

Вуха чує, а очі –,

а ніс –,

а язик –

- Робота в парах.

- Запропонуйте дітям розглянути об'єкти довкілля. Які з них створюють звуки?
- Плесніть у долоні, якщо предмет створює звук, і підніміть руки догори, не створює.

Камінець
Пташка
Автомобіль

Телефон
Крісло
Людина.

4. Запитайте, які звуки створює людина.

- Попросіть дітей потренуватися, видаючи різні звуки.

Запитайте:

- Чому наша здатність створювати звуки – дуже важлива? (мова)
- З'ясуйте, які звуки знають учні (голосні та приголосні).
- Запитайте, як розрізнити голосні та приголосні звуки?

- Дайте підказку: голосні звуки можна проспівати.
- Спробуйте заспівати голосні звуки (використовуючи якусь знайому мелодію, напр., «Любив козак дівчину, і з сиром пироги»).

5. Гра «Кольорові звуки» (обчисли і розмалюй)

Додаток 5

22

IV. Слухання «кольорових» віршів

- Попросіть учнів послухати вірш автора О. Війтика-Ющука «Осінній парк» і полічити дерева в цьому вірші. Якого кольору кожне з них?

Осінній парк

Вже побагряніло
Листячко на клені,
Але на вербиці
Ще воно зелене.

На каштані листя
Вже із жовтизною.
Йду осіннім парком
Тихою ходю.

Таких фарб немає
Влітку, ні зимою.
Недаремно осінь
Зветься золотою.

- Разом з дітьми через контекст з'ясуйте значення незрозумілих слів, зокрема «багряний», «багрянити».
- Запропонуйте послухати вірш Марійки Підгірянки «Ліс» і полічити дерева, тварин у цьому вірші.

Ліс

Шумить верхами буйний ліс –
Дуби, берези, буки.
Співає сойка, свище дрізд
І воркотять голубки.
Стрибає білка по верхах,
Дітей зозуля кличе.
Вітрець шепоче в галузках,
В ярку потік мугиче.
Цілує сонечко листки
У ніжній, теплій ласці,
Гриби наділи шапочки
Так само, як у казці.

23

- Запитайте:
 - Які звуки можна почути в цьому лісі?
 - Які звуки вам подобаються?
 - Які звуки для вас неприємні? Чому?
 - Чи можуть шкодити звуки? Доведіть.
- З'ясуйте значення незрозумілих слів спільно з дітьми (дрізд, сойка):
 - Які слова вам незрозумілі?
 - Спробуймо припустити/ відгадати, що означає це слово, прислухаючись уважно до тексту.
- Покажіть, як виглядає сойка і дрізд, і запитайте, чи діти бачили таких птахів.

Додаток 6

Сойка

За цим посиланнями можна послухати спів сойки

<https://www.youtube.com/watch?v=n4kVYJQ5db4>

<https://www.youtube.com/watch?v=bsjQOwqRLPY>

Дрізд

За цим посиланнями можна послухати спів дрозда

<https://www.youtube.com/watch?v=8hghXffEhfY>

<https://www.youtube.com/watch?v=5drddWwtDLI>

24

V. Рефлексія

- Доберіть фарби для осіннього листя. Запропонуйте власні варіанти кольорів.
- Назвіть дерева, з яких злетіло це листя. Якого кольору на листі найбільше? Чи ваш настрій відповідає тим яскравим кольорам, у які розфарбовує осінь листя?
- Можна запропонувати учням самим намалювати осіннє листя (без замальовки), використовуючи фарби.

Додаток 7

ЯК ПОВОДИТИСЬ У ДОВКІЛЛІ?

I. Ранкова зустріч. Гра «Вірю / не вірю»

- Привітайтеся і попросіть учнів стати в коло. Запропонуйте побавитися у гру «Вірю / не вірю».
- Підготуйте висловлювання, які описують явища довкілля, і нехай діти ланцюжком скажуть «вірю» чи не вірю залежно від того, чи це висловлювання є правдивим, чи хибним. Деякі висловлювання здаються хибними тільки на перший погляд, тому попросіть дітей бути уважними.

- Влітку падає сніг
- У пустелі випав дощ
- Взимку дощить
- У морі сухо
- Навесні пожовтіло листя
- Взимку завітнали квіти
- Камінь – це предмет живої природи
- Рослина – це предмет живої природи
- Взимку буває холодно
- Влітку буває холодно
- Влітку буває спекотно
- Кульбаби зацвітають навесні
- Кульбаби зацвітають пізньою осінню
- Ліс навесні наповнюється пташиним співом
- Ліс восени заговкає і т.д.

II. Складання правил поведінки у природі

- Разом з учнями поміркуйте над тим, що треба зробити, щоб зберегти довкілля й не зашкодити собі, наприклад, у лісі, куди ми дуже любимо ходити на відпочинок.
- Об'єднайте дітей у групи й нехай обговорять цю проблему й зафіксують запропоновані правила на папері, позначаючи кожне правило символічним малюнком (напр., перекреслений вогонь – не розпалювати багаття).
- Попросіть учнів створити символічну Пам'ятку «Як треба поводитися в лісі».

- Можна запропонувати учням готові значки, які б вони розшифровували, вирізали і приклеїли на аркуш паперу.
- На основі цих значків діти формулюють правила поведінки у довкіллі (див. нижче).
- Інші правила, які не мають графічного оформлення, можна просто зачитати.
- Запитайте про кожне правило, чому воно потрібне? Як воно допомагає зберегти життя людині і не зашкодити довкіллю.

Додаток 8

Правила поведінки серед природи

- ✓ Не залишати сміття після себе серед довкілля.
- ✓ Не викидати сміття у водойми.
- ✓ Не розводити багаття у невстановленому місці.
- ✓ Не ламати гілок дерев і кущів.
- ✓ Не пошкоджувати кору дерев і кущів.
- ✓ Не зривати квітучих рослин.
- ✓ Не ловити комах, не знищувати павуків, жаб.
- ✓ Не ловити диких тварин та не забирати їх додому.
- ✓ Не руйнувати гнізда птахів і не зачіпати їх.
- ✓ Не вмикати голосно музики.
- ✓ Не кричати без потреби серед довкілля.
- ✓ Не виривати кущики ягід із корінням.
- ✓ Не виривати з корінням гриби.
- ✓ Не зачіпати мурашники.
- ✓ Голосно в довкіллі не розмовляти.
- ✓ Нічого незнайомого не куштувати.

III. Слухання й обговорення вірша «Зламана гілка» (А. Бортняк)

27

Зламана гілка

*Зламав Івасик гілку ясеневу і кинув геть, коли награвся нею.
Веселий він побіг собі додому. Вона ж лежить на гнилиці рудому.
В самотині зітхає гілка тяжко. Уже на ній не сяде більше пташка.
Вже вітерець її не захитає, «Хитати ще?» – її не запитає.
В її прожилках не бродити соку, не гріти мрію ніжну і високу.
Івась у ліжку спить спокійно, тихо. Невже не знає він, що скоїв лихо?*

- Обговоріть проблему, про яку розповів автор вірша:
 - Яке лихо скоїв Івасик?
 - Яке дерево постраждало?
 - Чи ростуть такі дерева у твоєму краї? Які ще дерева ти знаєш?
 - Чому неможна ламати дерева, кущі нищити рослини?
 - Що би ти сказав Іванку, якби опинився поряд?

IV. Вправа «Я у природі». Вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із збереженням довкілля

- Попросіть дітей висловити свої думки, розглянувши запропоновані малюнки (робота в групах):

Додаток 9

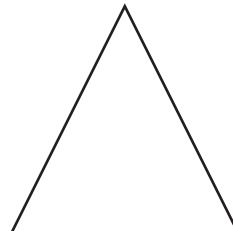
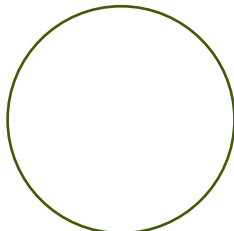
- Зверніться до дітей із запитанням:
 - Як люди допомагають довкіллю?
 - Як люди можуть зашкодити довкіллю?
 - Що ви можете зробити для того, щоб наше довкілля стало чистим і безпечним для людини?

V. Виготовлення знаків для охорони природи

- Розкажіть учням про те, що кожен із нас може сам дотримуватися правил збереження довкілля (напр., не смітити, сортувати сміття, заощаджувати воду) або ж захистити дерево чи тваринку, а може, окрім цього, зробити знак, який буде нагадувати про те, що важливо берегти природу.
- Зверніться до дітей із запитанням:
 - Які знаки, щоб зберегти природу, ви б поставили у школі та біля школи?

Додаток 10

- Оберіть геометричну фігуру для виготовлення знака (робота в парах або групах)

- Намалюйте знаки (наприклад: Не сміти! Сортуй сміття! Бережи воду!..).
- Виготовте знаки.
- Розмістіть їх у школі та на шкільному подвір'ї.

VI. Рефлексія. Перегляд та обговорення мультфільму «Пригоди лісових друзів. Охорона природи»

- Підсумуйте те, що разом з учнями робили впродовж тижня.
- Зверніться до дітей із запитанням:
 - Що найбільше сподобалося?
 - Що вважаєте найважливішим спільним досягненням цього тижня? (Що вам вдалося?)
- Перегляньте мультфільм «Пригоди лісових друзів. Охорона природи»
<https://www.youtube.com/watch?v=JZL8EqG7Yol>
- Скажіть, чому його треба показувати і дітям, і дорослим?